

A valaha éltek oszlopa

Részlet az Asztrahánprém című regényből

Van a lombkoronában, hamuszürke, kiszáradt ágvégektől körülvéve, egy hajtás, amely megbontja majdhogynem tökéletes arányosságát: Ema ágán egy távoli rokon, a tengerhajózó Elmo Car.

Amikor Marko megismerkedett vele, nyolcvan felé járó magányos özvegyember volt már. Szülőhelyén, Crikvenicában, visszahúzódtan élt egy kétemeletes villában a Therapia Szálloda közelében.

Két napig vendégeskedtek Ema, Marko és Josip Elmo bácsinál. Az öregembernek barátságos hangja volt és rengeteg emléke. Kora hajnalban és estefelé járta a fiúval a kiüresedő strandot, amikor a fürdőzők már elszélednek. Marko fülében megmaradt a partszakasz neve: Magyarok fürdője. Így nevezték azt a részt Elmo gyermekkorában.

Elmo második felesége, Natalija – egy kisasszony az orosz különítményből, ahogyan tréfásan emlegette a férje – az orosz menekültek egyik legelső csoportjával érkezett Crikvenicára. A bolsevik mennyországból elszökve, melyet már javában épített a volgai Vlagyimir, vagy száz orosz horgonyzott le a Kvarnerói-öböl keleti felében, Crikvenicán, javarészt fehérgárdista tiszték a családjukkal. A Therapia és a Miramare szállóban rendezkedtek be, meg magánpanziókban.

A Crikvenicából Sveta Jelenán át Rijekába vezető út jobb oldalán egy gazdag hercegnő, Hartvig hamarosan kis kápolnát emeltet. A bájos adriai üdülőhely száműzöttjeinek némelyike a hely nevében baljós egybecsengést érzett Napóleon végnapjaival Szent Ilona szigetén. Sokan dédelgették a reményt, hogy egyszer visszatérnek Oroszországba. Mindennap imádkoztak érte a Szűz Máriának szentelt templomcskájukban.

Crikvenicában pedig a Manestar fivérek és Stanko Car vállalkozó, Elmo nagybátyja építették fel az orosz templomot, röpke fél év leforgása alatt.

A jövevények lassanként nyugatabbra húzódtak. Crikvenicán a szegényebbje marad: a cselédség és a kísérek. Pár évtizeddel később Crikvenicában az orosz köztársaságról már csak néhány név tanúskodik a telefonkönyvben.

Akkoriban, amikor az orosz emigránsok az adriai tengerparton nyugat felé szivárognak, velük ellentétben utazza be egy leendő számkivetett, Miloš Crnjanski költő, adatokat gyűjtve az adriai fürdőhelyeinkről elképzelt útleírásához. Nem ismeretes, találkozott-e oroszokkal, akiknek a sorsát hamarosan ő is vállára veszi, mi több, öregségére középük számítják Londonban Rjepnin herceg gyanánt.

Ama régi, 1926-os évben Crnjanski az alábbiakat jegyzi fel Crikvenicáról: „Délelőtt-délután lengedező szellőjével, barátságos parkjaival, sétányaival, strandjaival Crikvenica eszményi üdülőhely azoknak, akik a nyaralás kényelmét részesítik előnyben. Partja egyadta homok, fokozatosan mélyül, gyerekeknek kellően sekély, száz kabin áll kinn, a fövenyen. Áprilistól októberig látogatják a fürdőzők, nyáron nagy a nyüzsgés, tombol a jókedv és a flörtölés.”

Egy meleg júniusi éjjelen – a crikvenicai hotelek teraszait ekkorra előzönlük a cseh és magyar vendégek – Elmo első felesége, a kacérkodó Lucija meglépett egy fehérgárdista tiszttel, Hartvig hercegnő rokonával, miután több napon állt neki modellt az arcképéhez.

Egy hajóútjáról hazatérve Elmót csak Lucija búcsúlevele várta.

A Therapia szálló egy tengerre néző szobájában a fehérgárdista tiszt után ott maradt az ifiasszony befejezetlen portréja. Az eredetijét magával vitte.

Mindenesetre az orosz különítmény másodszor is végzetesnek bizonyult a tengerhajózás kapitányára, Elmo Carra. Összeismerkedett Natalijával, szegény rokonával egy gazdag

odesszai úrasszonyak, aki áldását adta a frigyre és folytatta útját Nyugatra. Triesztben köt ki, ott, ahonnan réges-régen, kétszáz évvel korábban felmenői visszamentek Odesszába.

Elmo utóbb az egész bonyodalmat „orosz sáncolás”-nak nevezte el.

Natalijától sem született gyereke. A családfán az ő oldalága elszárad, nem fakad rajta rügy. Utasszállító hajókon szolgált. Gyakran magával vitte Nataliját. Tréfás kedvében úgy magyarázta, azért viszi magával, mert nem tudható, nem jönnek-e megint oroszok Crikvenicára, fehérek vagy vörösek, egyre megy.

Marko emlékezetében Elmo legfőképpen a hangjával maradt eleven, ahogyan megnevezi a néptelen Magyarok fürdőjét, de persze első felesége, Lucija arcképe által is, amelyet a Therapia szálló valamelyik szobájában festett meg a fehérgárdista tiszt. A befejezetlen portré abban a szobában függött, ahol kétszer megaludt.

Az álmok olykor évszázadokig tartanak. Megörökli őket az ember az elődeitől, akárcsak a fizikai tulajdonságokat, vérmérsékletet, vágyakat.

A valaha éltek oszlopának nem lelni a végét.

Stanimir figyelmét elkerülte a hajduk Stanko Firaunović magával ragadó jelenete, de Markóét nem. A szökevény, ereje fogytán, a mocsarasban lapul. Éjjelente behúzódik a füzesbe, gázlót keresve, ahol csillapul a sodrás. Nappal beveti magát a nád közé. Valahonnan az útról odahallik lovak dobogása, emberi hangok és fegyvercsörgés. Mikor négy nap után átkelt a folyón és talált valakit, aki elbújtatta, pokrócokat magára húzva mély álomba zuhant. Az éj kellős közepén felrettent egy madárrikoltásra. Törrel a kezében feszülten hallgatta a patak csörgedezését a vízimalom alatt.

Van egy szökevény a családfa másik ágán is: ez a törékeny testalkatú, nemes arcvonalú ősük a Korana jeges vizét átlábalva örökre hátat fordít a töröknek, és új ágat fakaszt Károlyváros csillag alakú erődítményének falai közt. Az állatölésben és a bőrkikészítésben szerzett jártasságát szefárd származású felesége kereskedői vénájával párosítva jövedelmező timárműhely kiépítésében kamatoztatja. Egy leszármazottja leereszkedett a tengerhez, az ígéret földjére, Rijekába, vérét elvegyítette egy Friuliból jött leányzóéval és megalapította az Astrahan szőrmekereskedést.

A valaha éltek oszlopának nem lelni a végét.

Varjú károg az albán szurdokok fehér kietlenségében, utolsó foszlányaként a létnek azok számára, akik örök álomba merülnek, lépésnyire az üdvözüléstől.

Stanko egy ivadéka a keleti részeken egy arnauta vicsorgó ábrázatát viszi magával a másvilágra, miközben az szablyájával kiontja a belét. A vér megalvad. A seb nem gőzölög tovább. Már csak az elködösült szemgolyók őriznek némi melegséget, amelyek a nyúzott törzs elfagyott ágain nyugosznak. A madarat látja még, de hangja nem ér el hozzá.

Kísértetek kóvályognak.

És leendő kísértetek. Egy másik álomban.

De egy fából van faragva hóhér és áldozat. A koronák és a zászlók behelyettesíthetők. Van, aki három, van, aki öt ujjal vet keresztet. Üdvözítő csak egy van.

Marko feleszmél. A kísérteteket elnyeli a sötétség. Mélyeket lélegzik, miközben a lomb hegyén a lidércfényt bámulja. Vajon az a Sörényes smaragd szempárja ott?

A holtak birodalma végleges és biztos világegyetem.

Marko sóváran lesi e lappangó világ üzeneteit. A benne lakó pogány beszédbe elegyedik a nedves tuskóba vágott fejszével. Éle nyöszörög, mesél. A padlásról nádsíp szava hallik.

A homályból csupasz ábrázat tolul elő. A fénylő szemek mosolyról árulkodnak. A Sörényes a jobb kezében ingát tart.

Sem madár, sem kutya nem vagyok, szólal meg. Térképeket csinálok. A nevem: Selymes.

Selymes, mint a karakül bárány prémje, mondja Marko.

Úgy, pontosan úgy, válaszolja a Selymes. És hangtalan lepkeszárnyak röpitik el.

Mégiscsak varjú, suttogja Marko, és tenyerével megtöröli izzadt homlokát.

Fülledt az éj, amikor a holtak is verítékeznek Trsaton. A végtelen lombkorona alatt nincs hűvösség. Vagy nem ér el oda enyhet adó árnyék?

A legfelső hajtásokat nem tudja megközelíteni. Áll kétfelé kitámasztva magát, és csak gondolatban érinti meg a zöld rügyeket. Csalóka egyensúly. Elég egy pillanat, és már úszik a levegőben.

A brigantine síkos fedélzetén, mintha jégen imbolyognánk, a hullámok szabják meg a mozgásirányt. Az árboc tövében a kötélzetbe hajolva valaki hány.

Vajon e névtelen őse, az úszva menekülő silány sarjadéka miatt él benne a félelem a víztől?

Ködbe vesző füzesek, madárrikoltás és a patak csörgedezése éjjel a vízimalom alatt.

Soha ezután európai csavargásai alatt nem tud eléggé betelni hősünk a toscanai paloták sárga színével és a svájci városok mértanával. Pannónia lehellete, amit sebes síksági szelek sodornak magukkal, utoléri az óriási lombozatban.

Libanyájak a porban.

Volt egyszer valaha azon a lapályon egy írnok. Zajtalanul járt, mezítláb lépdelt a puha szőnyegeken, tintába mártva tollát rótt a kereskedők készleteit, nyelve hegyét kidugva formázta a kalligrafikus számokat, betűket. De Ema nyomai bizonytalanok. Eszék vagy Vukovár? Talán Diakovár is?

Hajók tartanak Olaszországba.

Kiürülnek a házak.

Az UDB, az állambiztonság ifjú tisztje körbejárja a rijekai paloták árnyékát. Az egyik villa kertjében Sušakon megcsapja a túlevelűek mámorító illata.

Léptei magabiztosabbakká válnak két-három pohár francia pezsgő után a Teatro Fenice bárjából kijövet, amely éjjelente civil rendőrök, kurvák és csempészek gyülekezőhelye.

Meg Izraelbe tartó hajókra váró zsidóké.

Az utolsó rijekai éjszakáját Elisabeth Grabner a szeretőjével, Stanimir Delić rendőrtiszttel

töltötte, akinek jóvoltából hozzájutott az Itáliába távozásához szükséges okmányokhoz. Most nem szerelmeskedtek. A párnák közt, az ágyon heverészve csak beszélgettek.

Elisabeth valamiféle Inessát emlegetett, akit az apja, Rudolf Grabner fontos megbízatással kalauzolt Rijekába. Özvegyasszony volt két fivértől származó öt gyerekkel, szép és határozott asszony, sorbonne-i növendék, közismert szocialista. Rijekába éppen azon a napon érkezett, amikor Szarajevóban megölték Ferenc Ferdinándot. Októberig időzött abban a lakásban, amelyet Rudolf kerített nekik. Azután váratlanul Svájcba utazott a gyerekeivel. Rudolf a háború egész ideje alatt Rijekában tartózkodott. Foglalkozása szerint botanikus volt, díszkertszakértő. Rijekában elvett egy olasz nőt. Abban a fűvészkertben alkalmazták, amelynek alapítása a magyarok kedvelt József nádorja nevéhez fűződik, aki a növénytanban is versenybe szállt az osztrák Abbáziával.

Ebben a neurotikus városban meghúzódva Rudolf Grabner mindennapi elfoglaltságai és rejtjelezett leveleknek a zürichi központba küldözgetése mellett a gyomnövényekről írt, magánkiadásban Marburgban, a háború kitörése előtt pár évvel megjelentetett könyve bővített változatának megírásán fáradozott. Megfigyelései nem voltak mentesek egy kivételes irodalmi tehetség megvillanásaitól, a gyermeklánctűről szóló szellemes, tudományosan aligha tartható traktátus pedig ügyes kivetítése volt bolsevik munkatársai jellemvonásainak a kifinomult növényvilágba.

Férje titkos küldetéséről az ifjú rijekai asszony csak majd kisebbik lányuk, Elisabeth születése után értesül. Egy év múlva Rudolf elutazott. Soha többé nem adott hírt magáról. Hallottak olyat, hogy ottveszett Oroszországban. Az elhagyott asszony újra megnősült. Egy ládára való növénytanivali könyvvel együtt kidobta a gyomnövényekről szóló könyv bővített változatához készített, német nyelvű jegyzetanyagot is, amikor új lakásba költöztek, a Kozalra.

A háború után sok-sok évvel, amikor már Elisabeth Grabner a trieszti temetőben oszladozott, a növények között, amelyeket ki tudja, melyik titkos életében írt össze és tanulmányozott szenvedélyesen az apja, Rudolf, Stanimir Delić nyugalmazott rendőrtiszt a bolsevik szentek emlékiratainak és életrajzainak áradatában elmerülve előhalász egy zengzetes nevet: Elisabeth-Inés Armand.

Ámde egykori rijekai szeretője locsogásának sok kis részlete örökre elenyészett, Stanimirnak csak Elisabeth Grabnernek a saját neve köré kanyarított érdekes magyarázata motoszkált a fejében, a lány féltékeny anyja ezt Rudolf homályban maradt kapcsolatához kötötte, egy

titokzatos nőnek ugyanis ő viselte gondját a háború kezdetén.

Visszaemlékezéseiben Nagyezsda Krupszkaja ezt írja: „Bernben éltünk, a kicsiny, tiszta és csendes Distelweg utcában, a Berni-erdő szélén, amely több kilométerre elnyúlik. Az utca másik oldalán, szemköz velünk lakott Inessa a gyerekeivel. Vlagyimir meg én gyakran magunkkal vittük egy-egy hosszú sétára Inessát.”

A Szarajevóban eldördülő lövéssel enyészetbe hanyatló Európa porában Vlagyimir Iljics Lenin lelki szemei előtt hatalmas esemény körvonalazódott. Mellét költői hevület feszítette. Tűzben égett a Berni-erdő peremén, és csak néha-néha, a pihenő lélegzetvételnyi szüneteiben suttogta maga elé az egyetlen saját strófát: „Susában, a Szaján hegye alatt...”

Fordította Bognár Antal

A regény az idei □ Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra jelenik meg a Napkút Kiadónál